

УДК 346.34

DOI <https://doi.org/10.32837/apdp.v0i89.3183>*М. А. Гуренко*

ГАРАНТІЇ ПРАВ ТА ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ СТОРІН ІНВЕСТИЦІЙНИХ ДОГОВОРІВ ЗА УЧАСТІ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ТА ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Постановка проблеми. Як правило, майже кожна країна намагається докласти багатьох зусиль, аби розвинути свій економічний потенціал та досягти в цьому максимального зростання. Із метою досягнення максимального зростання економіки, оптимальної та ефективної її структурної перебудови та здобуття конкурентних переваг по відношенню до інших країн світу Україна намагається проводити відповідну економічну політику, основні напрями якої передбачені у ст. 10 Господарського кодексу України (надалі по тексту – ГК України) [1] та якими є: структурно-галузева політика, інвестиційна політика, антимонопольно-конкурентна політика, зовнішньоекономічна політика та ряд інших. Метою здійснення інвестиційної політики є запровадження сприятливих умов для залучення інвестицій у пріоритетні галузі економіки України шляхом в тому числі забезпечення гарантій прав та законних інтересів сторін інвестиційних договорів, передусім інвесторів, зокрема приватних партнерів, які виступають як сторона інвестиційних договорів за участі органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Сьогодні інвестиційні договори за участі органів державної влади та органів місцевого самоврядування відіграють велике значення та мають бути пріоритетом для економічного розвитку країни, оскільки, на відміну від приватизації як свого роду способу капіталовкладень інвесторів в об'єкти різних галузей економіки та способу швидкого поповнення бюджету шляхом продажу даних об'єктів, такі договори мають довгострокову стратегічну перспективу для країни в цілому, безсумнівне збереження форми власності (активу держави) та основних профілей діяльності (цільового призначення) об'єктів інвестування та ряд інших значних переваг.

Дослідження питань гарантій прав та законних інтересів сторін різних інвестиційних договорів за участі органів державної влади та органів місцевого самоврядування є необхідним для встановлення можливих недоліків правового регулювання, наприклад, для потенційних приватних партнерів таких договорів, які передусім є підставою відсутності попиту зацікавлених інвесторів у такій формі співпраці та, як наслідок, уповільнюють необхідний розвиток пріоритетних галузей економіки країни, тому важливо досліджувати та виявляти недоліки з метою наступного вдосконалення наявного механізму гарантій прав та законних інтересів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням інвестиційних договорів, в тому числі інвестиційних договорів за участі органів державної влади та органів місцевого самоврядування, зокрема гарантіям прав та законних інтересів сторін таких договорів присвячені дослідження таких вчених, як: О.М. Вінник, О.Р. Гофман, В.В. Кафарський, В.І. Кухар, В.В. Поєдинок, В.Д. Чернадчук та ін.

Мета статті – дослідити особливості забезпечення гарантій прав та законних інтересів сторін інвестиційних договорів за участі органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Виклад основного матеріалу. Держава здійснює інвестиційну політику, яка спрямована на створення суб'єктам господарювання необхідних умов для залучення і концентрації коштів на потреби розширеного відтворення основних засобів виробництва, переважно в галузях, розвиток яких визначений як пріоритетний у структурно-галузевій політиці, а також забезпечення ефективного і відповідального використання цих коштів та здійснення контролю за ними.

Задля реалізації інвестиційної політики застосовуються різноманітні засоби і механізми регулювання господарської діяльності, одним з яких виступає державна підтримка, яка водночас включає в себе систему різних форм прояву, зокрема таких, як гарантії прав та законних інтересів для потенційних інвесторів. Ефективно дієва система таких гарантій є запорукою для залучення інвестицій у пріоритетні галузі економіки України, що сприятиме створенню нових робочих місць, збільшенню виробництва високоякісних вітчизняних товарів і послуг, створенню сучасної виробничої, транспортної та ринкової інфраструктури тощо.

У ст. 47 ГК України передбачені загальні гарантії для підприємців, зокрема держава гарантує усім підприємцям, незалежно від обраних ними організаційних форм підприємницької діяльності, рівні права та рівні можливості для залучення і використання матеріально-технічних, фінансових, трудових, інформаційних, природних та інших ресурсів.

У свою чергу, ст. 147 ГК України закріплює гарантії захисту майнових прав суб'єктів господарювання: 1) майнові права суб'єктів господарювання захищаються законом; 2) вилучення державою в суб'єкта господарювання його майна допускається не інакше як у випадках, на підставах і в порядку, передбачених законом; 3) збитки, завдані суб'єкту господарювання порушенням його майнових прав громадянами чи юридичними особами, а також органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, відшкодовуються йому відповідно до закону; 4) право власності та інші майнові права суб'єкта господарювання захищаються у спосіб, зазначений у статті 20 цього Кодексу.

У ст. 18 ЗУ «Про інвестиційну діяльність» [2] містяться державні гарантії прав суб'єктів інвестиційної діяльності щодо стабільності умов здійснення інвестиційної діяльності, додержання прав і законних інтересів її суб'єктів, а також невтручання державних органів та їх посадових осіб у діяльність суб'єктів інвестиційної діяльності, крім випадків, коли таке втручання дозволяється законодавством.

Гарантія стабільності умов полягає в тому, що умови договорів, укладених між суб'єктами інвестиційної діяльності, зберігають свою чинність на весь строк дії цих договорів і у випадках, коли після їх укладення законодавством (крім податкового, митного та валютного законодавства, а також законодавства з питань ліцензування певних видів господарської діяльності) встановлено умови, що погіршують становище суб'єктів або обмежують їх права, якщо вони не дійшли згоди про зміну умов договору.

Нааявність гарантії стабільності умов здійснення інвестиційної діяльності зумовлена тим, що інвестиційна діяльність пов'язана з певним ризиком для інвестора, а тому обсяг інвестицій залежить значною мірою від ефективності правових гарантій, передбачених національним законодавством. Обов'язком держави є створення і забезпечення ефективності існування механізму захисту інвестицій та інвесторів, тому держава в особі уповноважених нею державних органів має забезпечити законодавчі засади щодо сприяння захисту прав інвесторів і створити належний механізм реалізації законодавчих норм [3, с. 155].

У ЗУ «Про інвестиційну діяльність» (ст. 19)Ю окрім державних гарантій прав суб'єктів інвестиційної діяльності, також окремо виділяють державні гарантії захисту інвестицій. У зв'язку із чим, на думку деяких вчених, державні гарантії інвестиційної діяльності можна поділити на: загальні гарантії (держава гарантує суб'єктам інвестиційної діяльності, незалежно від організаційно-правової форми та форми власності, однакові права і створює рівні можливості для доступу до різних ресурсів) та майнові гарантії (держава шляхом прийняття відповідного законодавства та створення необхідних структур гарантує недоторканність майна та захист права власності) [3, с. 155].

Розглянемо детальніше гарантії прав та законних інтересів сторін інвестиційного договору за участі органів державної влади та органів місцевого самоврядування, зокрема гарантії прав та законних інтересів як державних партнерів, так і приватних партнерів, оскільки в таких договорах кожна зі сторін може спіткати значна кількість ризиків, у зв'язку із чим вкрай необхідним є забезпечення сторін належними гарантіями.

Розглядаючи договори, укладені в рамках державно-приватного партнерства, як вид інвестиційних договорів за участі органів державної влади та органів місцевого самоврядування, можна виділити такі види ризиків під час реалізації таких договорів: 1) виникнення форс-мажорних обставин; 2) випадкове знищення майна або його частини, що використовується для виконання умов договору; 3) істотна зміна економічної ситуації, що унеможливорює виконання умов договору; 4) запровадження утискань та обмежень у централізованому порядку чи судовому: реквізиція, конфіскація або інший спосіб примусового відчуження майна; 5) внесення змін до податкового законодавства; 6) застосування стандартів, якими встановлюються підвищені вимоги до товарів, що виготовляються, робіт, які виконуються, або послуг, що надаються приватним партнером для виконання умов договору; 7) неотримання прибутку (доходів) від провадження підприємницької діяльності в рамках договору, зокрема через зміну ринкової ціни або зменшення попиту на товари, що виготовляються, роботи, які виконуються, або послуги, що надаються згідно з договором; 8) здійснення непередбачуваних витрат, необхідних для виконання умов договору; 9) зміна курсу валюти, яка використовується для проведення розрахунків за договором; 10) підвищення процентних ставок за кредитами, наданими в рамках партнерства; 11) заподіяння шкоди здоров'ю людей і навколишньому природному середовищу; 12) техногенні аварії [4, с.116–118] та інші.

Від настання вищезазначених ризиків передбачаються відповідні державні гарантії зі сторони державного партнера та відповідні гарантії зі сторони приватного партнера.

Перелік основних гарантій прав та законних інтересів приватних партнерів у договорах, укладених в рамках державно-приватного партнерства, передбачається в ст. 20 ЗУ «Про державно-приватне партнерство» [5], до яких відносять: 1) гарантії від держави щодо додержання встановлених законодавством України умов для провадження діяльності приватних партнерів, пов'язаної з виконанням договорів; 2) невтручання органів державної влади та органів місцевого самоврядування та їхніх посадових осіб у діяльність приватних партнерів, пов'язану зі здійсненням державно-приватного партнерства, крім випадків, встановлених законом; 3) у разі якщо ціни (тарифи) на товари (роботи, послуги) приватного партнера підлягають державному регулюванню, такі ціни (тарифи) мають включати кошти для компенсації вартості внесених приватним партнером інвестицій (інвестиційну складову частину) відповідно до закону, якщо інший порядок компенсації інвестицій не передбачено договором, укладеним у рамках державно-приватного партнерства; 4) до прав і обов'язків сторін, визначених договором, укладеним у рамках державно-приватного партнерства, протягом строку його дії застосовується законодавство України, чинне на день його укладення (однак зазначені гарантії поширюються на зміни цивільного і господарського законодавства, що регулює майнові права та обов'язки сторін, і не стосуються змін законодавства з питань оборони, національної безпеки, забезпечення громадського порядку, охорони довкілля, стандартів якості товарів (робіт, послуг), податкового, валютного, митного законодавства, законодавства з питань ліцензування та іншого законодавства, що регулює правовідносини, в яких не діють принципи рівності сторін (державного та приватного партнерів) та інші.

Однією з важливих гарантій з боку державного партнера є захист інвестицій приватного суб'єкта, який відповідно до ст. 19 ЗУ «Про інвестиційну діяльність» полягає в тому, що інвестиції не можуть бути безоплатно націоналізовані, реквізовані або до них не можуть бути застосовані заходи, тождні за наслідками. Проте дана гарантія не діє безумовно, оскільки зазначається в законі, що вищепераховані заходи все ж можуть застосовуватися, однак лише на основі законодавчих актів України з відшкодуванням інвестору в повному обсязі збитків, заподіяних у зв'язку з припиненням інвестиційної діяльності.

Також до гарантій, які зменшують потенційні ризики сторін договорів, укладених в рамках державно-приватного партнерства, можна віднести можливість страхування об'єкта державно-приватного партнерства, тобто це страхування інвестиції державного партнера. Проводиться таке страхування на випадок знищення/пошкодження такого об'єкта. Наприклад, у п. 21 Постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання організації здійснення державно-приватного партнерства» [6] умовою договору, який укладається в рамках державно-приватного партнерства та яка має бути погоджена сторонами, може бути передбачена вимога про страхування об'єкта державно-приватного партнерства.

Звичайно страхування об'єкта державно-приватного партнерства – це гарантія, яка має більше значення для державного партнера, оскільки об'єкт державно-приватного партнерства є об'єктом державної чи комунальної власності, що пояснює зацікавленість державного партнера у збереженні цілісності відповідного об'єкта.

Відносячи угоди про розподіл продукції до числа інвестиційних договорів за участі органів державної влади та органів місцевого самоврядування, також можемо відмітити ще одну гарантію для державного партнера, яка передбачена в ст. 7 ЗУ «Про страхування» [7], а саме обов'язок страхування цивільної відповідальності інвестора, у тому числі за шкоду, заподіяну навколишньому середовищу, здоров'ю людей, за угодами про розподіл продукції, якщо інше не передбачено такою угодою. Дана гарантія спрямована на забезпечення безпеки громадян та навколишнього середовища, що є складовою частиною екологічної функції держави.

Однією з важливих гарантій вже для приватного партнера у договорах, укладених в рамках державно-приватного партнерства, як вище зазначалось, є гарантія від змін у законодавстві. Важливо відмітити, що в даному аспекті прослідковується різниця між гарантіями від змін у законодавстві, які надаються за угодою про розподіл продукції відповідно до ЗУ «Про угоди про розподіл продукції» [8] та гарантіями від змін у законодавстві, які надаються під час реалізації договорів, укладених у рамках державно-приватного партнерства відповідно до ЗУ «Про державно-приватне партнерство». Для інвестора угоди про розподіл продукції держава гарантує, що до його прав і обов'язків, визначених угодою про розподіл продукції, протягом строку її дії буде застосовуватися законодавство, чинне на момент укладання угоди, крім законодавства, що зменшує розмір податків чи зборів чи скасовує їх, спрощує регулювання господарської діяльності щодо пошуку, розвідки та видобування корисних копалин, послаблює процедури державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності, зокрема процедури митного, валютного, податкового та інших видів державного контролю, або пом'якшує відповідальність інвестора. Для приватного партнера договору, укладеного у рамках державно-приватного партнерства, гарантії поширюються тільки на зміни цивільного і господарського законодавства та не стосуються змін законодавства з стандартів якості товарів (робіт, послуг), податкового, валютного, митного законодавства, законодавства з питань ліцензування та іншого законодавства. Це свідчить про деяку дискримінацію прав приватних інвесторів у договорах, які укладаються в рамках державно-приватного партнерства. При цьому угода про розподіл продукції має всі ті ж ознаки, що мають договори, які укладаються в рамках державно-приватного партнерства (внесення інвестицій приватним партнером, довгостроковість договірних відносин тощо) і називалася договором державно-приватного партнерства у первісній редакції ЗУ «Про державно-приватне партнерство».

Вважаємо, що доцільно було б внести зміни до законодавства щодо урівнення гарантій від змін у законодавстві для приватних партнерів у договорах, які укладаються в рамках державно-приватного партнерства, та приватних інвесторів в угодах про розподіл продукції, оскільки, як пояснювалось вище, угода про розподіл продукції по суті являється договором, який укладається в рамках державно-приватного партнерства.

Висновки. Ефективна та коректно сформована система гарантій прав та законних інтересів для сторін інвестиційних договорів за участі органів державної влади та органів місцевого самоврядування має важливе значення передусім тому, що

сприяє належному виконанню таких договорів, у чому й полягає зацікавленість обох сторін договорів, оскільки кожна зі сторін націлена на отримання значних економічних та/чи соціальних результатів від реалізації даних договорів.

Література

1. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18, № 19-20, № 21-22. Ст. 144.
2. Про інвестиційну діяльність : Закон України від 18 вересня 1991 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 47. Ст. 646.
3. Чернадчук В.Д., Сухонос В.В., Чернадчук Т.О. Інвестиційне право України: Навчальний посібник / За заг. ред. В.Д. Чернадчука. Суми : Університетська книга, 2001. 260 с.
4. Сиротюк О.Д. Господарсько-правові засади державно-приватного партнерства : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 ; Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля. Дніпро, 2011. 191 с.
5. Про державно-приватне партнерство : Закон України від 1 липня 2010 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 40. Ст. 524.
6. Деякі питання організації здійснення державно-приватного партнерства : постанова Кабінету Міністрів України від 11 квітня 2011 р. № 384. *Офіційний вісник України*. 2011. № 28. Ст. 1939.
7. Про страхування : Закон України від 07 березня 1996 р. № 85/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 18. Ст. 78.
8. Про угоди про розподіл продукції : Закон України від 14 вересня 1999 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 44. Ст. 391.

Анотація

Гуренко М. А. Гарантії прав та законних інтересів сторін інвестиційного договору за участі органів державної влади та органів місцевого самоврядування. – Стаття.

У даній статті досліджуються напрями та мета інвестиційної політики держави, засоби і механізми реалізації інвестиційної політики держави, зокрема державна підтримка, яка включає в себе систему різних форм прояву, зокрема таких як гарантії прав та законних інтересів інвесторів у контексті Господарського кодексу України, Закону України «Про інвестиційну діяльність».

Водночас було розглянуто ряд ризиків, які можуть виникнути під час реалізації інвестиційних договорів за участі органів державної влади та органів місцевого самоврядування, таких як договори, що укладаються в рамках державно-приватного партнерства, що пояснює необхідність в існуванні різного роду гарантій прав та законних інтересів сторін таких договорів.

Окрім цього, розглядаються особливості гарантій прав та законних інтересів сторін інвестиційних договорів за участі органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а саме розглянуто деякі особливості гарантій прав та законних інтересів сторін договорів, укладених у рамках державно-приватного партнерства, як договорів, що відносяться до ряду інвестиційних договорів за участі органів державної влади та органів місцевого самоврядування, зокрема гарантії, що передбачаються окремо для державних партнерів – сторін договору та гарантії, що передбачаються для приватних партнерів – сторін договору відповідно до Закону України «Про державно-приватне партнерство» та ряду інших нормативно-правових актів України.

У результаті дослідження також було проаналізовано різницю між гарантіями від змін у законодавстві, які надаються приватному інвестору за угодою про розподіл продукції відповідно до Закону України «Про угоди про розподіл продукції» та гарантіями від змін у законодавстві, які надаються приватному партнеру під час реалізації договорів, укладених у рамках державно-приватного партнерства відповідно до Закону України «Про державно-приватне партнерство».

Ключові слова: інвестиційна політика, інвестиційна діяльність, державна підтримка, інвестиційний договір за участі органів державної влади та органів місцевого самоврядування, гарантії прав та законних інтересів.

Summary

Gurenko M. A. Guarantees of the rights and legitimate interests of the parties of the investment agreement with the participation of public authorities and local governments. – Article.

In this article are researched the directions and purpose of state investment policy, ways and mechanisms of state investment policy, in particular state support, which includes a system of various forms of manifestation, including such as guarantees of the rights and legitimate interests of investors in the context of the Commercial Code of Ukraine, About investment activity Act. At the same time, a number of risks that may arise by the implementation of investment agreements with the participation of public authorities and local governments, such as agreements concluded in public-private partnership, which above all explains the need of existence of various guarantees of rights and legitimate interests of the parties of such agreements.

In addition, the features of guarantees of rights and legitimate interests of the parties of investment agreements with the participation of public authorities and local governments are considered, namely, some features of guarantees of rights and legitimate interests of parties of agreements concluded in public-private partnership, as agreements related to a number of investment agreements with the participation of public authorities and local governments, in particular guarantees provided separately for public partners – parties of the agreement and guarantees provided for private partners – parties of the agreement in accordance with About public private partnership Act and a number of other legal acts of Ukraine.

As a result of research was also analyzed the difference between guarantees against changes in legislation provided to a private investor according to a product sharing agreement in accordance with About production sharing agreements Act and guarantees against changes in legislation provided to a private partner by the implementation of agreements concluded in public-private partnership in accordance with About public private partnership Act.

Key words: investment policy, investment activity, state support, investment agreement with the participation of public authorities and local governments, guarantees of rights and legitimate interests.